

התוכנית המצרית למלחמת יום הכיפורים*

אל"ם (מיל') דני אשר

בסתיו 1972 הנהה סאדאת את המטכ"ל המצרי להחליף את התוכנית לכיבוש כל סיני, שביצועו היה מותנה ברכש אמ"ח נוסף, ולהכין תוכנית צנועה יותר, המתבססת על האמצעים הקיימים. מאותו רגע נסללה הדרך למלחמה ולהפתעה הישראלית

התפיסה הצבאית המצרית ערב מלחמת יום הכיפורים

אך זה המשיך להחזיק בגדה המזרחית של תעלת סואץ ולא איפשר את פתיחתה. שנות המלחמה הצביעו על חוסן מצרי, אך הוכיחו לקברניטים כי על מנת לשנות את הסטטוס קוו יש לנקוט דרך אחרת.

סאדאת עלה לשלטון בספטמבר 1970, לאחר מותו של נאצר, כאשר חזית התעלה הייתה שקטה. מטרתו הייתה לשבור את הקיפאון ולהתחיל בתהליך שיביא ליציאת צה"ל מסיני. הדרך המועדפת בעיניו הייתה זו המדינית, אך כל היוזמות – הן המצריות והן של מתווכים מבחוץ – עלו בתוהו או, כדברי סאדאת, "נכשלו לגמרי או הושעו על ידי אויבינו".¹ בעקבות

כישלונות אלה החל סאדאת לבחון גם אופציות צבאיות – לא מתוך מחשבה שיש בכך כדי להחזיר למצרים את סיני, אלא כאמצעי שיתחיל להניע תהליכים מדיניים.

כשעלה סאדאת לשלטון, הוא מצא צבא מצרי בתהליכי שיקום, שלא היה כשיר לבצע משימות רחבות היקף. מרגע הגיעו לשלטון לא חדל סאדאת מלהתריע נגד כניסה הרפתקנית למלחמה ללא ההכנות החייבות להתבצע על "בסיס מדעי".² בחינת המערכות הולידה בסוף 1972 את התפיסה הסאדאטית המאוחרת, שעיקרה השימוש במלחמה מוגבלת כמנוף

העליונות הצבאית הישראלית באוויר,
בתמרון ובהפעלה של כוחות
משוריינים בשילוב עם הבעיות
שהציבו המכשולים הקרקעיים
חייבו את המתכנן ואת המערכת
הצבאית המצרית כולה לתת
תשובות הולמות, שיאפשרו פתיחה
במלחמה והשגת יעדים כאלה,
שיאפשרו לקברניטים להניע את
המערכת המדינית להשגת
המטרות הלאומיות

להנעת התהליך המדיני.

ההחלטה המכרעת שקיבל סאדאת הייתה לפנות אל "האופציה הצבאית" – להפעיל את הכוחות המזוינים בצורה מסיבית. המבצע הצבאי, שנועד רק להניע את גלגלי הדיפלומטיה מול התגבשות הדטאנט ולשרת אינטרס מצרי מבלי להתחשב

התפיסה הכוללת בדבר המלחמה בישראל ביום הכיפורים תשל"ד (אוקטובר 1973), יעדיה ומטרותיה, כפי שהתגבשה בדרג הקברניטים במצרים, עברה בשנים שלפני המלחמה מספר שינויים.

מלחמת ששת הימים הביאה לפגיעה קשה בכבוד הערבי. באותה מערכה איבדו מדינות ערב שטחי מולדת, שאינם שטחי

פלסטיין. זה אומנם כבר קרה בעבר – ב-1948 וב-1956 – אך מייד לאחר אותן מלחמות הוחזרו למדינות ערב כל האדמות שנכבשו מהן. זה לא קרה אחרי מלחמת ששת הימים.

התבוסה והנסיגה המצרית מסיני, בלי שהשטח הכבוש פונה והוחזר, וניסיונות הנפל לפתוח במהלכים מדיניים כדי לשנות את המצב הולידו לאחר זמן מה את הראייה הנאצרית של מלחמה כלל-ערבית, שיעדיה הם "להחזיר בכוח את מה שנלקח בכוח חוסר היכולת לפתוח

במלחמה כוללת והניסיונות הלא מוצלחים לפתרון מדיני בשנתיים הראשונות שלאחר התבוסה הביאו להחלטה המצרית לפתוח במלחמה מוגבלת – מלחמת ההתשה. זו החלה במאוס 1969 והסתיימה באוגוסט 1970 בהסכם להפסקת אש. מלחמת ההתשה חשפה לא מעט נקודות חולשה אצל "האויב הישראלי",

* פרק מתוך עבודה
מקיפה בדבר
התכונות הצבא
המצרי למלחמת
יום הכיפורים

מנכ"ל
ד"ר דני אשר
הגיש עבודת
דוקטורט
באוניברסיטת
תל-אביב

יותר מדי במטרות כלל-ערביות, יכול היה בעצם להיות מצומצם ומוגבל ביעדיו. השינוי הקונספטואלי הביא בעקבותיו גם לשינוי ולצמצום במטרות המלחמה, ואלה הועברו למפקדי הצבא, כדי שיתרגמו אותן לתוכניות מבצעיות.

העליונות הצבאית הישראלית³ באוויר, בתמרון ובהפעלה של כוחות משוריינים בשילוב עם הבעיות שהציבו המכשולים הקרקעיים – תעלת סואץ, סוללת העפר בצידה המזרחי של תעלת סואץ ומעוזי "קו בר-לב" – חייבו את המתכנן ואת המערכת הצבאית המצרית כולה לתת תשובות הולמות, שיאפשרו פתיחה במלחמה והשגת יעדים כאלה, שיאפשרו לקברניטים להניע את המערכת המדינית להשגת המטרות הלאומיות.

מהרגע שבו התקבלה ההחלטה, עסקו מפקדיו של הצבא המצרי, מתכנני המלחמה, בהכנת הגייסות למילוי יעדיהם בשדה הקרב. בצד פיתוח סדר-כוחות ייעודי, ביצוע הכשרות קרקעיות לקראת הצליחה ואימון היחידות הם נדרשו לתכנן את הדרך שבה יופעלו הכוחות. בתכנון האסטרטגי, ובעיקר בחיפוש אחר פתרונות ברמה

וגייסותיו של הצבא המצרי בשלבי ההתכוננות למלחמה. הגייסות המצריים למדו את עקרונותיה והתאמנו על-פי תורה משופצת זו. על בסיסה של תורה זו הוכנה גם התוכנית המבצעית, ששירתה את הצבא המצרי במלחמת יום הכיפורים. עיקריה של התוכנית היו יציאה להתקפה תוך ביצוע פעולת צליחה מורכבת של מכשול מים, השמדת הכוח הישראלי בקדמת החזית, יצירת ראשי גשר והיערכות להגנה כדי לשבור את התקפות-הנגד של צה"ל.

התאמת המלחמה המצרית לקראת מלחמת אוקטובר 1973

תוכנית המלחמה המצרית לקראת "מלחמת אוקטובר" 1973 הייתה התקפית ונשענה – כדרכה של כל תוכנית אופרטיבית – על המטרה, כפי שהוגדרה על-ידי הדרג המדיני, ועל המשימה, כפי שנוסחה על-ידי הדרג הפוקד העליון ופורשה על-ידי המטה

סאדאת, שעלה לשלטון בספטמבר 1970, ביקש לשבור את הקיפאון המדיני ולהתחיל בתהליך שיביא ליציאת צה"ל מסיני. הדרך המועדפת בעיניו הייתה זו המדינית

סאדאת עם חאפז אל אסד ומועמר קדאפי ב-20 אוגוסט 1971 בדמשק לאחר שלושה ימים של שיחות, שבסופן חתמו על הסכם לאיחוד מאמציהם נגד "האויב הציוני"

הכללי של צבא מצרים. תוכנית זו עברה, מטבע הדברים, שינויים והתאמות במהלך השנים שבין התבוסה המצרית של 1967 לבין היציאה להתקפה בצהרי יום הכיפורים 1973.

התוכנית – שאת שורשיה נמצא בכוונותיו של נאצר ובהצעותיו של שר המלחמה שלו, פאוזי – עברה גלגולים רבים. היא פותחה בתחילה כתוכנית כוללת לכיבוש כל חצי האי סיני, אך צומצמה בסופו של דבר לתוכנית מוגבלת, שיעדיה קרובים לגדת התעלה ולבסיסי הזינוק של הצבא המצרי. היא לקחה

האופרטיבית והטקטית, קרי בשיטות הלחימה, עמדה לרשות המצרים תורת הלחימה הסובייטית, שאותה אימץ צבאם יחד עם אמצעי הלחימה של הגוש המזרחי כבר מאמצע שנות ה-50. תורה זו, המתבססת על ניסיון הקרבות ועל המחשבה הצבאית הסובייטית⁴, נתנה רק מענה חלקי לבעיות הייחודיות שעמדו בפני המתכנן הצבאי המצרי. תורת הלחימה הסובייטית תורגמה ונכתבה בחלקה מחדש, כדי שתותאם לצורכי הצבא המצרי בזירת התעלה. התורה המשופצת נלמדה והוטמעה בקרב מפקדיו

את סדר הכוחות הדרוש ל"שחרור האדמה". הסד"כ הוגדר "בהתאם לפוטנציאל העם המצרי, יכולת האויב והתחזית בדבר האספקה מברית-המועצות ויכולת הקליטה".

בניית סד"כ זה נועדה להתבצע במשך שלוש שנים. הסד"כ התבסס על כוחות יבשה, שמנו חמש דיוויזיות חי"ר ועוד שלוש דיוויזיות ממוכנות ושתיים משורינות. בצידן של הדיוויזיות נמנו גם שלוש חטיבות שריון עצמאיות, חטיבת סיור, שתי חטיבות צנחנים, 44 גדודי קומנדו ושתי חטיבות יבילות אוויר. מבחינת הכוח האווירי נדרשו 600 מטוסי קרב-הפצצה, שתי חטיבות אוויריות של מפציצים קלים, שתי חטיבות מפציצים כבדים, שתי חטיבות תובלה ו-120 מטוסי אימון. להגנה האווירית נדרשו שמונה דיוויזיות, שבכל אחת שלוש עד חמש חטיבות טילים ותותחים.¹⁴

לדברי פאוזי הגיעה מצרים ביולי-אוגוסט 1970 למצב שבו הייתה לה עדיפות צבאית על ישראל. ביולי נעשה ליטוש אחרון של התוכנית המבצעית של חיל האוויר לשחרור סיני, והיא הייתה מוכנה לאישורו של הנשיא נאצר.¹⁵ פאוזי, שלדבריו ניסה להביא לביצוע התוכנית, האמין כי ביכולתו של הצבא המצרי, שזה עתה הושלם שיקומו, גם להוציאה אל הפועל. בספרו הוא קובע שעם הפסקת האש, ב-8 באוגוסט 1970, הגיעו הכוחות המצריים כבר למצב הפותח בפניהם אפשרויות צבאיות.¹⁶

הוא גם מספר על מפגש להערכת מצב, שהתקיים בסוף אוגוסט 1970, בהשתתפות הנשיא נאצר, שבו הוא הביע את נכונות הכוחות המזוינים להתחיל את המערכה. נאצר הבטיח לאשר את תוכנית הפעולה הצבאית במפגש נוסף, שאמור היה להיערך במרסה מטרור בשבוע הראשון של ספטמבר 1970. לטענתו הוא נפגש עם נאצר, הציג לו את מפות התוכנית הכוללת, "תוכנית 200", את תוכנית השלבים "גרניט" ואת התוכנית המפורטת של הארמיות ושל חילות האוויר, הים, ההגנה האווירית, הארטילריה, הקשר והלוגיסטיקה. על-פי גרסתו נתן לו הנשיא אישור בעל-פה, ורק מותו מנע את המשך התכנון ואת ביצוע התוכנית.¹⁷

ממספר מקורות ניתן להבין כי תוכנית ההתקפה כונו – לפחות רובן – בשם "גרניט". תוכנית ההתקפה במהדורתה הראשונה כונתה "גרניט 1",¹⁸ ולדברי הייכל היא הושלמה במחצית הראשונה של 1970, לאחר הצבתן של מערכות הטילים נ"מ בעמדותיהן בקרבת תעלת סואץ. קדמו לתוכנית זו שלושה תרגילי "תחריר", שמשפריהם 1, 2, ו-3, ושבהם תורגלו ונבחנו מספר אפשרויות לביצוע הצליחה ולכיבוש ראשי הגשר, כולל ספיגת התקפות נגד.²⁰

בשל מותו של נאצר – כך טוען פאוזי – נדחה התרגיל העיקרי לבחינה ולתרגול של תוכנית ההתקפה משלהי 1970 למאוס 1971. הוא נועד לבחון את כושרם של הגייסות "להשיג

בחשבון את הצרכים המבצעיים ואת היכולות המעשיות של הצבא המצרי ובנתה מאלה, על בסיס תורת הלחימה, פתרון צבאי שנתן תשובה הולמת למשאלות ליבו של הקרניט, נשיא מצרים. על התוכנית הסופית, שאותה הוציא הצבא המצרי אל הפועל, ניתן לעמוד מהמהלכים בשדה הקרב, אך גם – ובעיקר – ממסמכי השלל שנפלו לידינו (רובם מרמת הגדוד, החטיבה והדיוויזיה, וחלקם מרמת הארמייה)⁵ ומעדויותיהם של מפקדי הצבא: סאדאת, איסמאעיל עלי, שאולי וגמסי.⁶

תוכניות בסיסיות להתקפה הינן חלק בלתי נפרד מעבודתה של כל מערכת תכנון צבאית. נראה כי תוכניות אב למתקפה הוכנו במפקדה הכללית של הכוחות המזוינים המצריים זמן קצר לאחר סיומה של מלחמת ששת הימים. הכנת המהדורה הראשונה של תוכנית המתקפה הושלמה עוד תוך כדי מלחמת ההתשה, והיא זו שאמורה הייתה לתת מענה להצהרתו של המפקד העליון של הצבא המצרי, הנשיא נאצר, כי "מה שנלקח בכוח יוחזר בכוח". פריק-אוול מוחמד פאוזי, מפקד הכוחות המזוינים, שהתמנה ב-24 בינואר 1968 לשר המלחמה, טוען כי נאצר הנחה אותו כבר

ב-1967 – בהתבסס על החלטותיה של ועידת חרטום – להכין בתוך שלוש שנים את הכוחות המזוינים למימושה של אופציה התקפית לכיבוש כל סיני.⁷ בעקבות הנחיותיו של נאצר הגדיר פאוזי את "תמצית האסטרטגיה של הכוחות המזוינים" כ"שח-רוור האדמה הכבושה בסיני בכוח והגעת הכוחות עד הגבול המצרי-פלסטיני".⁸

ואכן שר המלחמה פאוזי היה משוכנע כי תוכניתו לכיבוש מלא של כל חצי האי סיני היא שתביא להשגת המטרה שאותה הגדיר הדרג המדיני.⁹

פאוזי שקד על ההכנות לכיבוש סיני במקביל לשיקום הכוחות המזוינים ולהקמת עוצבות חדשות.¹⁰ על התכנון המפורט הופקד הרמטכ"ל פריק עבד אל-מונעים ריאד. התוכנית כונתה – כך מעיד פאוזי – בשם "תוכנית 200",¹¹ והיא אמורה הייתה להתעדכן מדי שישה חודשים בהתאם לקצב שיקומם של הכוחות. התוכנית הובאה בפני נאצר, והוא הורה לדבוק ביעדים וביסודות שלה תוך הקפדה על זמן מינימלי לביצוע אימוני העוצבות הלוחמות. בינואר 1968 "החל לגלגל הביצוע להסתובב בכל העוצבות של הכוחות המזוינים".¹²

פאוזי מציג את מלחמת ההתשה, שעליה פיקד, כאילו לא הייתה אלה תפאורה להכנות שעשו הכוחות המזוינים של מצרים לשחרר את סיני בסיומה.¹³ לפי תיאוריו, הכול היה חזוי ומתוכנן, ופרט לשיבוש קל בלוח הזמנים (בשל מותו של נאצר) הוכן הצבא, צויד ואומן על-פי תוכנית מפורטת, כך שיהיה כשיר לנהל את "מלחמת השחרור". לדבריו, הוא הגדיר כבר אחרי מלחמת 1967

בתרגיל, שנועד לבחון את התוכניות המבצעיות של צבא מצרים ב-1971, הגיע הכוח העיקרי אל הגבול הבינלאומי ביום העשירי למלחמה, ובתוך יומיים ביססו הכוחות המצריים את שליטתם בכל סיני. בכך השלימו את משימותיהם

בספרו קובע שר
המלחמה המצרי
פאוזי, כי עם תום
מלחמת ההתשה,
ב-8 באוגוסט 1970,
כבר הגיעו הכוחות
המצריים למצב
הפוחת בפניהם
אפשרויות צבאיות

חייל ישראלי צופה
מקו בר-לב לעבר
הגדה המצרית בעת
מלחמת ההתשה

המיתלה והגידי. הקרב שהתנהל בימים השיעי והשמיני למלחמה, הוכרע לטובת המצרים ואיפשר את המשך תנועה מזרחה. ביום העשירי הגיע הכוח העיקרי אל הגבול הבינלאומי, ובתוך יומיים ביססו הכוחות המצריים את שליטתם בכל סיני ובכך השלימו את משימותיהם על-פי "תוכנית 200" בתוך 12 יום.²⁴

התוכנית שימשה במהלך השנים שלאחר מכן תשתית לפיתוח התכנון, לחיפוש הפתרונות התורתיים, להדרכה ולאיוון הגייסות.²⁵ תוכנית מקסימליסטית זו שימשה, כפי הנראה, גם בסיס לתוכנית מעודכנת ומקיפה שהוכנה כשהתמנה צאדק לשר המלחמה. הוא הרחיב ושיפר את התוכנית וקרא לה "גרניט 2". תוכניתו כללה את צליחת התעלה, כיבוש המעברים והמשך ההתקדמות לעבר הגבול הבינלאומי. "גרניט 2" פותחה גם ל"גרניט 3" – תוכנית שכללה גם כניסה מצרית לתוך רצועת עזה.²⁶ תוכניות כוללות אלו עמדו, כפי הנראה, בבסיס תחושותיו של צאדק, שלפיהן אין הצבא המצרי מוכן לצאת למתקפה לכיבוש כל סיני.²⁷ הערכתו הייתה כי תכנונים אלה מחייבים כוחות ואמצעים שלא היו באותה עת בידי המצרים.

מכל מקום, עם מינויו של אחמד איסמאעיל עלי לתפקיד שר המלחמה והמפקד הכללי של הכוחות המזוינים ב-26 באוקטובר 1972 נערכה רעיון כוללת בתוכנית. איסמאעיל יחד עם הרמטכ"ל שאזלי וראש האג"ס גמסי תיכננו תוכנית חדשה, מוגבלת בהיקפה, וזאת בכפוף לתפיסה החדשה של המלחמה ומטרותיה, כפי שהתגבשה אצל סאדאת בסמוך לאתו מועד. עיבוד התוכנית במהדורות החדשה הושלם במחצית הראשונה של ינואר 1973.²⁸

על התפתחות המחשבה הצבאית ועל השלבים שעברה התוכנית המצרית בשנתיים שלפני המלחמה ניתן ללמוד מעדויותיהם המאוחרות של מעצביה. גמסי, שהתמנה לראש אג"ס כבר בינואר 1972, מציין כי בהתבסס על המטרה האסטרטגית להביא לשינוי במאזן המדיני והצבאי באזור ולהכשיר את

את יעדיה של תוכנית "גרניט" בפרוטרוט ולבצע את יתוכנית 200 באופן כללי". כלומר, להתמקד בשלב הראשון של חציית התעלה וכיבוש השטח שבין תעלת סואץ למצרי הגידי והמיתלה ("גרניט") במסגרת היעד הכולל של שחרור חצי האי סיני כולו, עד לגבול הבינלאומי בנגב ("תוכנית 200").²¹

בתרגיל השתתפו חמש דיוויזיות רגלים, שלוש דיוויזיות ממוכנות ושתיים משוריניות וכן שלוש חטיבות טנקים עצמאיות, שלושה גדודי סיור, חטיבת נחתים וכוחות מוטסים. כל אלה פעלו בסיוע כוחות אוויר, ים וכוחות ההגנה האווירית. יעדם של כוחות אלה היה לכבוש את מצרי המיתלה והגידי ואת השטח שבנים לתעלה וזאת בתוך חמישה ימים. לאחר כיבוש המצרים היו כוחות הטנקים והכוחות הממוכנים אמורים להתקדם דרך מצרי המיתלה והגידי ולהמשיך בקרב תנועה עיקרי מול השריון הישראלי. לאחר חיסולו של כוח זה היה על הכוחות המצריים להמשיך עד לקו הגבול הבינלאומי ולהחזיק בו.²²

מהלכי התרגיל כללו שלב של חציית התעלה בלילה בחמישה ראשי גשר דיוויזיוניים (נוסף על כך הוכנו ראשי גשר חלופיים עבור כל ארמיה) בחסות מערכת ההגנה האווירית הצפופה שנפרסה באזור. בליל החציה אמורים היו כוחות מוסקים לחסום את המבואות המזרחיים של המעברים ההרריים בסיני כדי למנוע הגעת תגבורות אסטרטגיות. ארבעה ימים אחרי הצליחה אמורים היו הכוחות העיקריים להגיע אל מעבר למצרים ההרריים ולנהל משם את קרב התנועה העיקרי נגד טנקי צה"ל. אחר כך הם היו צריכים להמשיך לעבר הגבול הבינלאומי ולכתר בכך את הכוח הישראלי בדרום סיני.²³

שר המלחמה מצרף לספרו תרשימים מפורטים, ובהם צירי ההתקדמות וההתפתחויות במהלך התרגיל. הוא מתאר בפירוט את המעבר לשלב השני של התרגיל, לאחר השלמת "גרניט" וראשית "שחרור סיני" בבוקר היום החמישי למלחמה. בשלב זה ביקש, לטענתו, את אישור הנשיא להטלת שתי דיוויזיות השריון וחטיבות טנקים עצמאיות לקרב מול טנקי צה"ל מזרחית למצרי

שאולי, שהתמנה
לרמטכ"ל הצבא
המצרי במאי 1971,
מציין שכשהחל
בתפקידו לא הייתה
לצבא המצרי תוכנית
מתקפה ממשית

סאדאת צופה מעמדה
מצרית מבוזרת אל
מעבר לתעלת סואץ

גדת תעלת סואץ.

- חוזקו של חיל האוויר הישראלי והיכולת לשתקו רק באמצעות מערך נ"מ מתקדם.
- השאיפה הישראלית למלחמת בוק וללחימה בחזית אחת בלבד ורגישותה לאבדות.

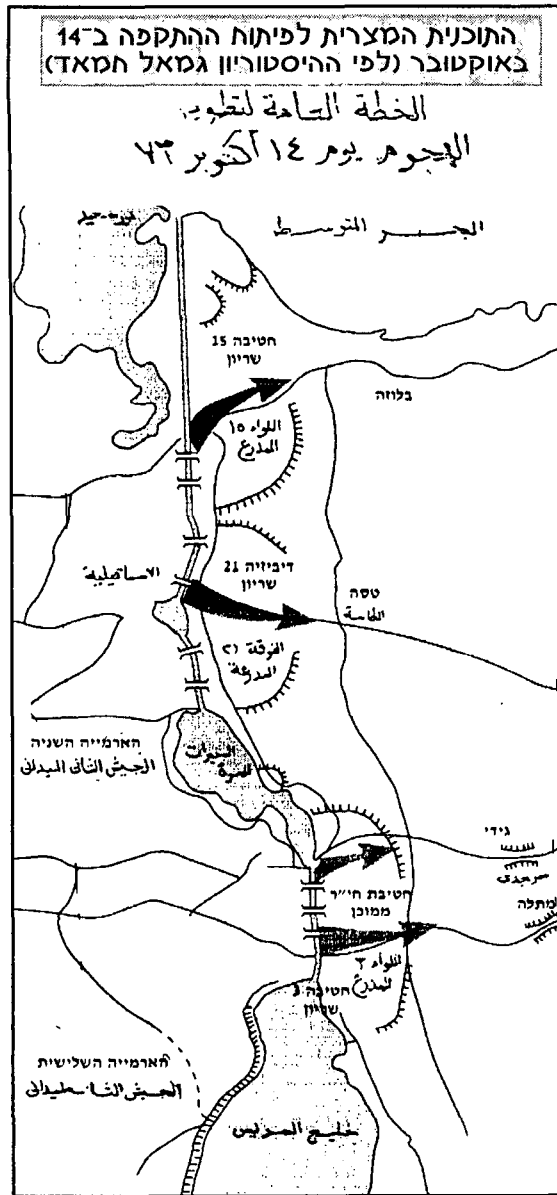
לדבריו, דגלה החשיבה האסטרטגית המצרית בביצוע פעולה התקפית אחת, שמטרתה שחרור כל סיני.³² פעולה כזו מצריכה עליונות צבאית על ישראל, ועליונות כזאת לא הייתה קיימת. כדי להשיגה נדרשו מספר שנים של הצטיידות בנשק ובציוד מברית המועצות, שלדבריו לא קידמה בברכה פתרון צבאי. במצב זה לא נותרה בפני מצרים הברירה אלא לתכנן את שחרור סיני בשלבים, שיהיו תואמים את התפתחות יכולת הלחימה של הכוחות המזוינים. כיוון שמצרים לא הייתה יכולה להמתין בלי סוף, לא נותרה לה ברירה אלא לתקוף באמצעים שבידה, וזאת בתנאים של עליונות ישראלית. התכנון עצמו צריך היה להיות מצאיאותי ותואם ליכולתו של הצבא המצרי.³³

בצד העליונות הצבאית מצביע גמסי על הבעיה המרכזית הניצבת לפני התוקף – בעיית התעלה, שהיא "מחסום מים יחיד במינו מבחינת נתונו הטכניים והטבעיים". בכל תוכנית התקפה היה על המצרים לפרוץ את מכשול התעלה תוך שימוש בכוחות גדולים, וזאת מול התנגדות חזקה של אויב, הנשען על קו הגנה מבוצר, קו בדי-לב.³⁴ פעולה מורכבת זו חייבה תכנון קפדני ומפורט ביותר.³⁵ כל תוכנית לפעולה התקפית אסטרטגית חייבה – על-

התנאים ההולמים לשימוש בשאר גורמי הכוח היה הכרח לקבוע את אופי הפעולה ההתקפית ואת הטווח שלה. בקביעת המשימה היה עליו להתחשב בכושר הלחימה של הכוחות המזוינים המצריים תוך השוואה לאלה של ישראל וכן במצב האסטרטגי שבפניו יעמדו הצדדים.²⁹

יעדיה האסטרטגיים של המלחמה היו – על-פי ראש האג"ם גמסי – שינוי המאזן הצבאי באיזור תוך ניפוצה של תפיסת הביטחון הישראלית. תפיסת ההתקפה וכיבוש השטח בשלבים התבססה על הכוונה לפגוע ולהסב אבדות רבות בנפש ובנשק לישראל כדי לשכנעה שלא להמשיך ולהחזיק באדמה המצרית.³⁰ האסטרטגיה המצרית, שעליה נשען תכנון המלחמה, התבססה על מספר עקרונות, ששירתו את מטרתה. מלבד ההתחשבות בלקחים שהופקו ממלחמת ששת הימים, התכנון המפורט להכנת המדינה על מגוריה השונים למלחמה והמאמץ לשלב בה את מרב ארצות ערב, נובעים העקרונות מהרצון לקעקע את תפיסת הביטחון הישראלית. המתכנן המצרי ניסה לאתר את מוקדי הכוח במערכת הישראלית, לנטרלם או לבטל את השפעתם. כמו כן חיפש – ומצא – נקודות תורפה ושאיף לנצלן. בבסיס התוכנית הייתה הכוונה להנחית את המכה הראשונה ובכך לשלול מצה"ל את היוזמה, שאיפיינה את מהלכיו במלחמות הקודמות. גמסי מונה את הבעיות שמציב צה"ל ושמהייבים פתרונות מצריים.³¹

- מורכבות המכשול והביצורים בקווי ההגנה הישראליים על

לדברי שאולי, כבר בימים הראשונים של יולי 1971, פחות מחודשיים לאחר שהתמנה לתפקיד הרמטכ"ל. התוכנית הוגשה לאישורו של שר המלחמה צאדק, וזה דחה אותה על הסף.⁴³ נימוקיו של צאדק נשענו ברובם על תורת המלחמה, אך לפני הכול הקדים את הנימוק הרווח, שלפיו מבצע כזה יהיה חסר ערך פוליטי. הוא טען כי מבצע מוגבל ישאיר את חצי האי סיני תחת שליטה ישראלית ולא יביא לשום הישג מדיני. הנימוק הצבאי העיקרי היה כי קו ההגנה המצרית, הנשען על הגדה המערבית של תעלת סואץ, טוב בהרבה מכל קו הגנה שיוקם מעבר המזרחי. מערכי ההגנה שייבנו בסופו של המבצע המוגבל יחסרו את הגנת התעלה כמכשול מגן חזיתי. כמו כן יחייב הקו

פי גמסי – שיתוף פעולה והתחשבות בתוכנית ברזמנית סורית, שכוחותיה עתידים היו להילחם ברמת-הגולן, כשיעדם קו הירדן וחופה המזרחי של הכינרת.³⁶

שאולי, שהתמנה לרמטכ"ל הצבא המצרי במאי 1971, מצוין שכשהחל בתפקידו לא הייתה לצבא המצרי תוכנית מתקפה ממשית. אומנם, הוא אומר, הייתה תוכנית "גרניט", שכללה פשיטות לתוך סיני, אך זו הייתה רחוקה מלהיות תוכנית מתקפה אמיתית. שאולי מתייחס לתרגילי ההתקפה שערך הצבא המצרי כבר מ־1968,³⁷ אך קובע, כי הפער באותה עת בין התוכניות ליכולות היה עצום. התרגילים נשאו אופי בלתי ממשי והניחו, במתכוון, שיש למצרים הרבה יותר כוח אדם ואמצעים משהיו להם במציאות.³⁸

בהתייחסו למוכנות הכוח המצרי באותה עת קובע הרמטכ"ל המצרי, כי יכולת ההגנה שלו, כולל כוחות האוויר וההגנה האווירית, הייתה בהחלט סבירה. לעומת זאת, הגם שהורחבו המסגרות, לא היו חילות היבשה מסוגלים להקצות להתקפה די גייסות. בצד יחסי הכוחות הבלתי מספיקים, ועל אף העדיפות בארטילריה, הצביע שאולי על תעלת סואץ ועל קו בר-לב המבוצר השולט עליה כעל "מכשולים שרוב המומחים הצבאיים רואים בהם אגוז בלתי ניתן לפיצוץ". בעיה משמעותית נוספת להערכתו הייתה העליונות האווירית של ישראל והמשמעותיות הנובעות מכך לגבי כוח מצרי ממונע, המתקדם חשוף בצירים המדבריים של סיני.³⁹

בסכמו את הנתונים ואת השיקולים המבצעיים הגיע הרמטכ"ל המצרי למסקנה שלא היה בכוחו של צבא מצרים להנחית מהלומה בקנה מידה גדול כדי להשמיד את ריכוזי צה"ל בסיני או לכפות את נסיגתם מסיני ומרצועת עזה. להערכתו, הכוח המצרי מסוגל היה רק ל"מתקפה מוגבלת", שמשימתה רק צליחת התעלה והריסת קו בר-לב.⁴⁰ כל צעד נוסף, תוקפני יותר, היה כרוך בצידוד אחר, באימונים אחרים ובהכנות רבות לאין שיעור.⁴¹

שאולי מצביע על הגורמים העיקריים שהביאו אותו למסקנתו בזכות "המתקפה המוגבלת":⁴² חולשתו של חיל האוויר המצרי, שהפעלתו בצורה לא זהירה ומבוקרת תביא לאובדנו.

מטריית ההגנה האווירית הסטטית, המכסה רק תחום של 12-9 ק"מ מגדת התעלה, מחייבת ארגונה מחדש לאחר הצליחה. ניסיון להתקדם ללא טילים נ"מ ניידיים הוא מתכון בטוח לאסון. הצורך לכפות על ישראל לחימה בתנאים שאינם נוחים לה, וזאת על-ידי ייצוב מערך הגנה מצרי לאחר הצליחה בעומק של 12-10 ק"מ מזרחית לתעלה – מערך שאותו יצטרך צה"ל לתקוף תוך אבדות קשות בנפש ובציוד באוויר וביבשה. מהלך כזה יחייב גם לחימה ארוכה, וזאת בניגוד לשאיפה הישראלית למלחמת בזק.

חוסר הניסיון של הצבא המצרי ומפקדיו בקרב התקפה רחב היקף. רק מבצע מוגבל יצלח ויביא לשיקום גאוותו הפגועה של הצבא המצרי.

התוכנית ההתקפית הראשונה, המוגבלת בהיקפה, הוכנה,

החדש צירי הספקה, שיצטרכו לחצות את התעלה ויהיו חשופים ופגיעים – בעיקר להתקפות מהאוויר.

שר המלחמה היה משוכנע שעל המתקפה – אם וכאשר תצא לפועל – להיות מוחצת ובלתי מוגבלת. הוא חזר והצביע על תוכנית זוהי בהיקפה לתוכנית של קודמו פאוזי – תוכנית רחבת היקף, שבמהלכה יתקדמו הכוחות על פני כל סיני ולעבר רצועת עזה להשמדת מרב כוחות האויב.⁴⁴

שאזלי, לטענתו, הסכים עקרונית לרעיון המבצעי הרווח, אך הטיל ספק רב ביכולת המצרית לממשו. הוא הציג לצאדק את הניתוח ואת הנימוקים שהביאו אותו לתוכנית המוגבלת, אך נדחה שוב בביטול. צאדק חזר והנחה לבנות תוכנית שתביא לשחרור כל השטח הכבוש.⁴⁵

לאחר ניסיונות שכנוע נוספים הסכים צאדק לאפשר תכנון של מעין פשרה. בתוכנית שלה הסכים קוצצו היעדים והוגבלו רק לתפיסת מעברי ההרים בסיני במרחק של 45-60 ק"מ מזרחה לתעלה.⁴⁶ תוכנית זו, שלדברי שאזלי כונתה "מבצע 41", אמורה הייתה להיות מתוכננת ומפותחת בסיוע ובשיתוף פעולה מלא עם היועצים הסובייטים במצרים. התוכנית – למיטב ידיעתי ובהסתמך

על מסמכי שלל מתקופות מאוחרות יותר – נקראה "גרניט 2".⁴⁷

שאזלי מצוין כי במקביל לתוכנית המוכרת הוא החל להכין, בהסכמת צאדק, תוכנית "מוגבלת יותר" שכונתה "הצריחים הגבוהים" (אל-מאדיין אל-עאליה).⁴⁸ תוכנית זו הייתה צריכה לשקף את היכולות האמיתיות של הצבא המצרי. משימתה המוגבלת, על-פי הצעתו של שאזלי, הייתה חדירה

לעומק של 7-9 ק"מ בלבד. תכנונה הסודי הותווה כבר בספטמבר 1971. התוכנית – כולה על טהרת התכנון המצרי – הוכנה על-ידי צוות תכנון מצומצם מבלי להיעזר ביועצים הסובייטים ואף בלי ליידע אותם. גם שמה של התוכנית לא דלף, והיא אינה מוכרת לי מכל מקור אחר. יחד עם זאת מזכירים יעדיה של התוכנית את "גרניט 2 משופר" – התוכנית שעמדה בבסיסה של מלחמת יום הכיפורים.

תכנונו של "מבצע 41" הושלם אף הוא בספטמבר 1971, אך היכולת להוציאו אל הפועל הצריך רכש רב. הסובייטים, על אף שיועציהם היו שותפים לתכנון, לא מיהרו לספק את הדרושה. הפריטים הקריטיים היו 100 מטוסי "מיג 21" נוספים וכן חטיבת טילי קרקע-אוויר ניידיים מסוג SA-6. אמצעים אלה נועדו לאפשר מתן הגנה אווירית מעל לראשי הגשר, אך בעיקר מעל לכוחות עם התקדמותם מזרחה ויציאתם מהמטרייה של הטילים נ"מ הנייחים.⁴⁹

גמסי, שהתמנה לתפקידו בתחילת 1972, מתאר בזיכרונותיו רק תוכנית התקפית אחת. הוא מתאר את תוכנית "בדר" ומציג את עצמו כמתכנן הראשי שלה. הרעיון שעמד ביסודה של התוכנית המצרית היה לפרוץ את התעלה באמצעות שתי ארמיות, כשארמייה שלישית תפעל לאורך קו העימות של התעלה לכל אורכו.⁵⁰ כמו כן דיברה התוכנית על הקמת ראשי גשר של הארמיות, שתכלולנה חמש דיוויזיות ואת הכוח של גזרת פורט-סעיד בעומק של 15-20 ק"מ, שיאובטחו על-ידי כוחות ההגנה האווירית.⁵¹ לאחר "פסק זמן טקטי"⁵² או בלעדיו אמורה הייתה להתקפה להתפתח מזרחה אל עבר מעברי ההרים במטרה לכבוש אותם, להיאחז בהם ולאבטח אותם.

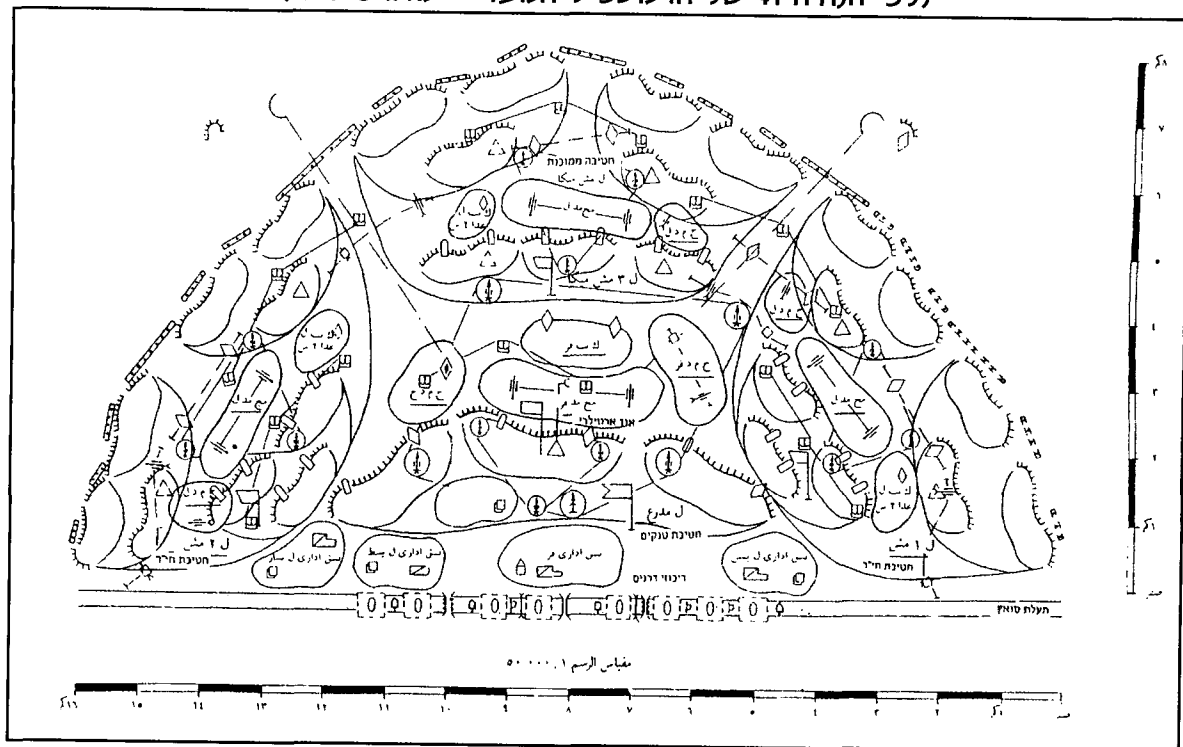
במקביל לעיסוק בתכנון המשיכו הגייסות באימונים להעלאת כושרם תוך שימת דגש על תרגולים ממשיים של צליחת מכשולי מים עם גייסות.⁵³ הפסקת פעילות המסיבית של היועצים הסובייטים בצבא מצרים בסוף אוגוסט 1972 חייבה את המצרים לעסוק ברוב הפעילות בעצמם. היחידות המשיכו להתאמן על-פי תורה ותרגולות שהומלצו על-ידי המומחים, אך התכנון המבצעי כמו גם הביצוע באוקטובר 1973 הפכו להיות מצריים ב-100%.

בסוף אוקטובר 1972 התמנה פריק אוול אחמד איסמאעיל עלי לשר המלחמה. שר זה, שדעתו בדבר אי מוכנותה של מצרים למלחמה הייתה מוכרת עוד מהעבר,⁵⁴ החל פועל ברוח הנחייתו של סאדאת על יציאה ל"מלחמה בתנאים הקיימים". כבר ביומו הראשון קרא לו סאדאת והורה לו להכין את הכוחות המזוינים למלחמה, וזאת על-פי תוכנית שתהיה מצרית טהורה.⁵⁵ כשהציג לו שאזלי את שתי תוכניות המגרה

בסכמו את הנתונים ואת השיקולים המבצעיים מגיע הרמטכ"ל המצרי למסקנה שלא היה בכוחו של צבא מצרים להנחית מהלומה בקנה מידה גדול כדי להשמיד את ריכוזי צה"ל בסיני או לכפות את נסיגתם מסיני ומרצועת עזה. להערכתו, הכוח המצרי מסוגל היה רק למתקפה מוגבלת, שמשמיתה רק צליחת התעלה והריסת קו בר-לב

להתקפה, הורה איסמאעיל לדבוק ולהמשיך בפיתוח התוכנית ל"מתקפה מוגבלת מאוד" – תוכנית "גרניט 2 משופרת".⁵⁶ גמסי, הנוטה להקטין בזיכרונותיו את חלקו של הרמטכ"ל בתכנון המלחמה, מתאר את פגישתו הראשונה עם שר המלחמה החדש, שבה התגלתה נחישותו להשלים במהירות את ההכנות למלחמה. בהנחיותיו הסביר כי הוא מאמין באיכות הנשק שבידי הצבא המצרי, אך הוא מסופק באשר לכמויות. איסמאעיל עלי הורה לו לעבד תוכניות שיתאימו לתפקוד יעיל של הנשק ושל הציוד – תוכניות שיאפשרו את ביצוע המשימות.⁵⁷ לשאלתו של איסמאעיל, מתי יהיו הכוחות המזוינים מוכנים למלחמה, השיב גמסי כי הצבא זקוק לשנה כדי לקדם שלושה נושאים חשובים: • על הגייסות "לצאת מחפירות ההגנה אל מעל פני השטח". עליהם להתאמן למבצעי התקפה תוך שימת דגש על משימותיהם המתוכננות.

תוכנית להשלמת הפריסה של דיוויזיית חי"ר מוגברת מצרית בראש הגשר ב"ש+24"
(לפי הנחיה 41 של הרמטכ"ל המצרי - מארס 1973)

- יש להשלים ולהתאים את התכנון על-פי סוגי הנשק והציוד הקיימים ולא להתמקד פריטי ציוד חדשים.
- יש להשלים את התכנון המשותף עם הסורים.
- איסמאעיל, שהקשיב להערכת הזמן של גמסי, הודיע כי הוא יפעל לקצרה.⁵⁸ בשיחות ובפגישות שקיים בהמשך עם מפקדים ברמות השונות חוזר ומציין שר המלחמה החדש כי על הכוחות המזוינים להילחם בגבולות יכולותיהם ואפשרויותיהם, וזאת בלי לצפות לנשק חדש.
- מהלכי התכנון המפורט נכנסו איפוא להילוך מהיר. הבעיה המרכזית הייתה תוכנית הצליחה. כאן הצטרף המתכנן המצרי למצוא תשובות ופתרונות למכלול הבעיות שהציבה מערכת ההגנה הישראלית בגדה המזרחית של תעלת סואץ.
- ואלה היו הבעיות – על-פי סדר ההתקדמות של הכוח המצרי:
 - בניית יכולת לרכז את הכוח הצולח בגדה המערבית של התעלה.
 - מציאת פתרונות טכנו-טקטיים בכל הקשור לעצם חצייתו של מכשול המים והטיפוס על הסוללה שבגדה המזרחית.
 - שיתוק היכולת הישראלית לפגוע בכוחות הצולחים מהמעוזים ומגדת התעלה.
 - הקניית כושר הגנה, מהר ככל האפשר, לכוחות הבונים את ראשי הגשר מפני התקפות-נגד של כוחות צה"ל.⁵⁹
 - שאזלי מונה שלוש רמות של התקפות-נגד צה"ליות, שלהן התכונן הצבא המצרי:
- התקפות-נגד מקומיות ברמה של מחלקות עד גדוד טנקים, שיחלו 15-30 דקות לאחר תחילת הצליחה.
- התקפות-נגד אוגדתיות ברמה של חטיבת טנקים מוגברת, שיבוצעו לאחר שעתים.
- התקפת-נגד של פיקוד החזית ברמה של מספר חטיבות טנקים ורגלים, קרי כוח על-אוגדתי, שיוטל למערכה 36-48 שעות מתחילת הצליחה.
- להתקפות צפויות אלו נתבע המתכנן המצרי לתת תשובות הולמות. הוא גם אמר היה להתייחס לאפשרות של תגובה ישראלית מהירה יותר, כמו, למשל, יציאה להתקפת-הנגד העיקרית של החזית כבר 6-8 שעות מתחילת הלחימה.⁶⁰
- התוכנית המצרית המפורטת לחציית התעלה ולבניית ראשי הגשר הדיוויזיוניים קובצה להוראת הרמטכ"ל המצרי שמספרה 41.⁶¹
- התוכנית שהוכנה הטילה על כוחות הרגלים, הצולחים ראשונה, להיות מוכנים לספוג את התקפות-הנגד לסוגיהן. לשם כך נכללו בתוכנית הפתרונות הבאים:
 - תגובה כמות הנשק נגד טנקים שסופקה לחיילים בחוד ההתקפה.⁶²
 - הוחלט להגביר את הפעולות המתוכננות בעומק האויב לבידוד שדה הקרב.⁶³
 - הוחלט לצמצם את טווחי ההתקדמות של יחידות הרגלים שיבנו את ראשי הגשר.⁶⁴

דיוויזיות חיל הרגלים, כשהן מתוגברות כל אחת בחטיבת טנקים, ביחידות נ"ט, בארטילריה ובנ"מ מיחידות אחרות.⁶⁸ כל דיוויזיה תצלח בגזרת צליחה עצמאית, שרוחבה 5 ק"מ. ראשי הגשר הדיוויזיוניים יחדרו בשלב זה, תוך לחימה בכוחות הקו ובכוחות התוקפים נגד, עד לעומק של כ-8 ק"מ. רוחבו של כל ראש גשר יהיה בגמר שלב זה כ-12 ק"מ.

● בשלב השני, שיימשך 24 שעות נוספות, ייסגרו המרווחים בין ראשי הגשר, ויווצר ראש גשר ארמיוני רצוף.

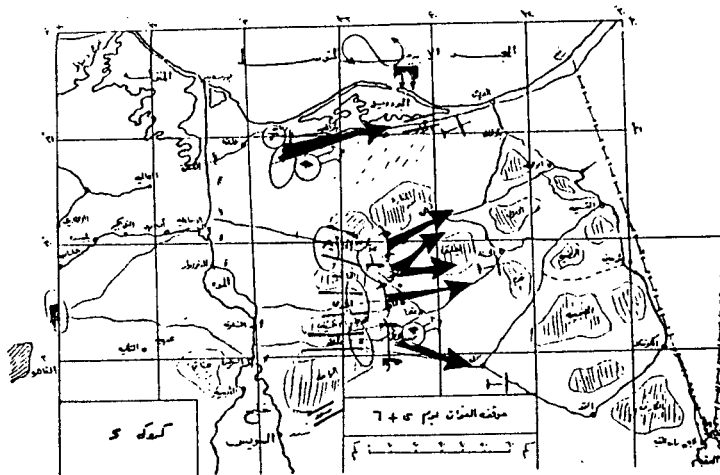
● ב-24 השעות שלאחר מכן תוכננו הרחבת ראש הגשר ויצירת מערך מוגן, מחופר ומאורגן לכל רוחבה של הגדה המזרחית, בעומק של 9-12 ק"מ משפת התעלה.

● לצד הכוחות הצולחים תוכננו גם פעולות מיוחדות של הנחתה מהים ומהאוויר לפגיעה במפקדות ולבידוד שדה הקרב לשם עיכוב הגעתם של כוחות מילואים מתגרים.⁶⁹

סמוך לאפריל 1973 – מספר שאזלי בספרו – הוא נקרא לשר המלחמה איסמאעיל עלי, וזה הודיע לו כי עליו בכל זאת לגבש תוכנית לתפיסת המעברים. נימוקיו של השר לצורך במהלך צבאי כזה היו כי הסורים לא ייצאו למלחמה, אם המצרים יתקדמו לעומק של פחות מ-15 ק"מ. הרמטכ"ל, שהיה מחסידי התוכנית המוגבלת, חזר והבהיר מדוע אין התוכנית הרחבה, "גרניט 2", ניתנת לביצוע. לדבריו, הציע איסמאעיל פתרון והורה לו להכין, במקביל לתוכנית החציה, תוכנית מגירה נוספת של פיתוח המתקפה לעבר המעברים. על-פי שאזלי חזר השר וציין שאין בכוונתו לבצעה, אלא רק אם תיווצר שעת כושר יוצאת דופן. שאזלי, לדבריו, ציית לפקודה, הכין והפיץ תוכנית לכיבוש המעברים – "גרניט 2 מעודכנת".⁷⁰ בצד הפצת הפקודה הבהירו מתכנניה למפקדים ששני השלבים – הצליחה והמשך פיתוח המתקפה תוך התקדמות למעברים – הם בלתי תלויים לחלוטין. שר המלחמה, שכמו הרמטכ"ל פיקפק ביכולת לבצע את התוכנית, הזמין את שאזלי לקראת סוף ספטמבר ואמר: "הפעולות והמבצעים יבוצעו על-ידי הכוחות המזוינים במסגרת יכולתם".⁷¹ עם הנחיות אלה המשיך המטכ"ל בתכנון המפורט. בספטמבר 1973 נבחר ה-6 באוקטובר ליום פתיחת המלחמה. למבצע ניתן השם "בדר" על שמו של קרב הניצחון הראשון של צבא מוחמד. באוקטובר 1973 היו התוכניות והיכולות ליישות אחת.⁷²

על תוכנית המתקפה הסופית ועל יעדיה חלוקות הדעות. "ההיסטוריה הרשמית" של צה"ל קובעת שקו המעברים ההרריים בסיני היה היעד האופרטיבי שקבעו לעצמם המצרים. קו זה, שהוא עמוק יחסית, אומנם מוזכר במספר מסמכים מוקדמים של תוכנית המתקפה כמשימה הסופית של הארמיות, אך למיטב הבנת, ועל-פי הסבריו המפורטים של שאזלי, קוצץ היעד, או לפחות לא הייתה כוונה מפורשת לבצעו.⁷³

תוכנית המתקפה עוסקת בהרחבה ביעד הביניים ושומרות

כוחות הרגלים בגלים הראשונים תוכננו להתקדם רק עד לעומק של חמישה ק"מ. לאחר מכן הם אמורים היו להמתין עד לתגבורם בכלי נשק מסייעים כבדים יותר כמו תותחים, טנקים ונגמ"שים.

את הרעיון המבצעי כולו בתכנון שלב זה של הלחימה מסכם שאזלי בכותבו:

על-ידי הסגת ראשי הגשר לאחור והקטנת היקפם יכולנו לרכז יותר את האש ההגנתית שלנו, להגביר את צפיפות כלי הנשק נ"ט המונחים שלנו לאורך כל קילומטר של חזית ולהגביר את הסיכויים להדוף את התקפות הגד. ראשי גשר חדשים ומצומצמים אלה גם יוכלו ליהנות מסייע ארטילרי ונגד טנקים מן הגדה המערבית של התעלה הנמצאת בידו. גם חיל הרגלים שלנו ימצא מוגן תחת מטריית טילי הקרקע-אוויר שלנו, שייפרסו בשלב זה רק בגדה המערבית, עד שיחאפשר קידומם המסורבל לגדה המזרחית.⁶⁵

עיקרון תורתי יסודי, שעליו התבסס תכנון מערכת הצליחה, היה הצליחה וההתקפה בחזית רחבה. דרך פעולה זו איפשרה לדיוויזיות הרגלים המצריות, שהיו פרוסות להגנה לכל רוחב התעלה, לצאת מעמדותיהן, לצלוח בגזרתן ולבנות את ראשי הגשר כמעט בציפות ומול מערכי ההגנה הקבועים שלהן.

דרך נבחרת זו גורמת לפיצול מאמצי האויב בכל הקשור להגנה. התקיפות מהאוויר, התקפות-הנגד המקומיות, מכות-הנגד המאוחרות יותר – כל אלה יוטלו, מטבע הדברים, לעבר מספר גזרות לכל רוחב החזית. בדרך זו – כך חשבו המתכננים המצרים – גם אם יחליט צה"ל לרכז מאמץ מול גזרה אחת, יצליח אולי להשמיד אחד או יותר מראשי הגשר, אך האחרים יאפשרו את המשך העמידה במשימה.⁶⁶

התוכנית המוגבלת שגיבש המטכ"ל המצרי בראשות שאזלי הייתה כדלהלן:⁶⁷

● בשלב הראשון, שיימשך 18-24 שעות, יחצו את התעלה חמש

את היעד הסופי רק כאופציה. המתכנן המצרי, ככל שהעמיק, הבין כי תוכנית מוגבלת ביותר – כזו שתסתפק בייצוב ראשי גשר בטווח של 10-15 ק"מ מגדת התעלה – תתאים יותר ליכולות של הצבא המצרי וגם תשרת את מטרת המלחמה.

התוכנית הבסיסית של "גרניט 2" אכן דיברה על משימות אפשריות עמוקות יחסית. יעדן הסופי של שתי ארמיות השדה היה היערכות להגנה מזרחית לקו המעברים. הקו העמוק ביותר, שאליו תוכננו הגייסות להגיע בשלבי התכנון הראשונים, היה קו סבחת ברדוויל (איזור נחלים) בצפון, איזור בירגפגפה במרכז וכן הפתחות המזרחיות של המעברים ההרריים בדרום – מעברי הגידי, המיתלה וואדי סודר באיזור ראס-גונדי.⁷⁴

על-פי הגרסה הרווחת אמורה הייתה השגת היעדים להתבצע בשלושה שלבים מערכתיים.⁷⁵

שלב א': בשלב זה (שהוא העיקרי והמפורט ביותר בתוכנית השונות) צולחות את התעלה חמש דיוויזיות הרגלים – כשהן מוגברות בכוחות טנקים, בנשק נגד-טנקים, בארטילריה ובהנדסה – לכיבוש ראשי הגשר בגדה המזרחית. הצליחה – בחזית רחבה, ובעקבותיה הרחבה וייצוב של ראשי הגשר עד לעומק של 10-12 ק"מ⁷⁶ – תוכננה להתבצע כ"משימה היומית" של דיוויזיות הדרג הראשון, קרי עד סוף יום ה-"ע"1+⁷⁷. במקביל לצליחת התעלה גם תוכננה הנחתת כוחות דרך הים, על חוף מפרץ סואץ, על גדת האגם המר הקטן ועל חוף הים התיכון. מן האוויר תוכנן להשתלט על שטחי מפתח ולבודד את איזור הפעולה בפתחות המעברים ולחופו המזרחי של מפרץ סואץ.⁷⁸

שלב ב': שלב זה תוכנן להשלמת ההתארגנות, לייצוב ראשי הגשר של דיוויזיות הדרג האופרטיבי הראשון ולבלימת התקפות הנגד של צה"ל. בשלב זה, שאורכו הותנה בהתפתחות הלחימה, צריך היה לתגבר את הגייסות שצלחו בכוחות נוספים של טנקים, נ"ט, ארטילריה ויחידות הגנה אווירית. שלב זה מכונה אצל כותבי ההיסטוריה הרשמית "העצירה האופרטיבית" – מונח מושאל מתורת הלחימה הסובייטית, שם נועד שלב זה לאפשר ריכוז גייסות מעומק החזית כדי לפתח מאמץ מערכתי חדש.⁷⁹

שלב ג': במהלכו – כך תוכנן – אפשר שיוטלו שתי הדיוויזיות המשוריינות (היחידות שיש לצבא המצרי) ובעקבותיהן גם שתי דיוויזיות ממוכנות, ובסיוע הכוחות מתוך ראשי הגשר יתקדמו מזרחה, יכבשו את המעברים ההרריים וייצבו קו הגנה ממזרח להם.⁸⁰ הגם שהתכנון המצרי איפשר, או לפחות לקח בחשבון, המשך פיתוח המתקפה מזרחה, צומצמו יעדי המתקפה לצליחת התעלה, לכיבוש קו בר-לב ולבניית ראשי גשר מסיביים בגדה המזרחית של התעלה, בתחום האיזור המוגן בטילים נ"מ. צמצום היעדים לווה בתכנון מפורט ובמאמץ מקיף ללמוד את הבעיות התורתיות ולהתאים תורות אלה לצורכי המצרים וליכולתם ולהטמיען בקרב היחידות לקראת הביצוע.⁸¹

לפי שאזלי, לא הייתה כל כוונה לזנק למעברים. הפעילות הענפה בצבא המצרי מסוף 1972 ולקראת המלחמה כללה מחקרים צבאיים, כתיבה מחודשת של תורה ושל פקודות, תרגילים ואימונים, שהתמקדו, רובם ככולם, ביעדים המוגבלים לטווח של 10-12 ק"מ מהתעלה.

הצורך למצוא מענה הולם לבעיות הוליד בסופו של דבר תוכנית מפורטת ביותר בכל הקשור לפתרונות בדרג הטקטי או אפילו רק ברמה הטכנו-טקטית. ברמה האופרטיבית הכינו המצרים תוכנית פשוטה, ששלביה השונים משמשים עדין נושא לויכוח לא רק בין החוקרים והפרשנים, אלא גם בין המתכננים עצמם, מפקדיו של הצבא המצרי באותה מלחמה.

בהתבסס על התוכנית יצא הצבא המצרי להתקפה. הוא הפעיל את כוחות הרגלים, הקומנדו והכוחות המשוריינים שלו במבצע מורכב, שתחילתו בצליחת מכשול מים, בכיבוש ובבנייה של ראשי גשר והמשכו בבניית מערך הגנה מעובה באמצעים נ"ט, שעליו התנפצו התקפות הנגד הצה"ליות. בפעילות המלחמתית שולבו גם כוחות ארטילריה, נ"ט, והנדסה וכן הסיוע הלוגיסטי לסוגיו.

הצבא המצרי שמר לעצמו אופציה להמשיך את תנופת ההתקפה על-ידי כוחות משוריינים וממוכנים מתוך ראשי הגשר לעבר יעדים מערכתיים באיזור רפידים ובאזורי המעברים. אולם הפעילויות הקשורות לנושאים אלה נדחקו לשוליים והפכו רק לבונוס אפשרי. גם "המתקפה המשוריינת" שלה ציפינו בכליון עינים בוששה לבוא. המודיעין הישראלי, שהחזיק בתוכנית המצרית,⁸² חיכה לטנקים המצריים כבר ביום השני למלחמה, אך אלה לא מיהרו לבוא. לאור המטרה המוגבלת לא היה למצרים כל צורך להגיע לגזרת המעברים. הפעלת הכוחות המשוריינים המצריים מזרחה מתחום ראשי הגשר בשבוע השני של המלחמה נעשתה לשיעורין, ללא משימה החלטית ובלחץ של צרכים מדיניים בלבד.⁸³

המכשיר הצבאי המצרי הופעל כמכונה משומנת, על-פי מתכונת תורתית סדורה. ברע המבחן איפשרה "התורה המצרית", כפי שהוצאה לפועל על-ידי הגייסות בשדה הקרב, לפצח את יסודותיה של הקונספציה שהתגבשה בצד הישראלי ולהביא להישגים צבאיים. אלה תורגמו מאוחר יותר להישגים מדיניים.

הערות

1. אנואר סאדאת, **סיפור חיי**, עידנים, ירושלים, 1978, עמ' 250.
2. רפי ישראלי, "הנשיא סאדאת – דמותו של מנהיג", מתוך **סאדאת, מלחמה ושלוש**, דפי הסבר למפקד, צה"ל, קח"ר, 1979, עמ' 8.
3. עליונות זו – על מרכיביה השונים – תורגמה וגובשה בישראל של ראשית שנות ה-70 ל"קונספציה", ולפיה לא ייצאו המצרים למלחמה בטרם יהיה להם מענה לאותה עליונות.
4. המחשבה הצבאית הסובייטית, שהתבססה בעיקרה על הניסיון שצבר הצבא האדום במלחמת העולם השנייה, עוצבה מחדש בשנות ה-60 והותאמה לעידן הגרעיני. על נושא זה ראו את קובץ המאמרים בספר **מחשבה צבאית סובייטית בעידן הגרעיני**. הביא לדפוס: סא"ל לי מרחב, מערכות, 1969.
5. רובו של חומר השלל מתייחס לארמייה השלישית, לדיוויזיות ולחטיבות שלה, שמפקדותיהן נכבשו כשכוחות צה"ל צלחו את תעלת סואץ והתקדמו בגדה המערבית שלה.

6. סיכום מקיף של המקורות הערביים השונים למלחמת יום הכיפורים – כולל ספרות היסטורית רשמית, זיכרונות, ראיונות אישיים, סימפוזיונים, רבישיח, נאומים, מאמרים וספרים – ראו במבוא לספרו של שמואל בר, **מלחמת יום הכיפורים ביני הערבים**, מערכות, תל-אביב, 1986, עמ' 14-18.
7. בספר זיכרונותיו **הרב אית'אלתי סנוואת 1968-1970, מוזכרות אל-פריק-אוול מוחמד פאוזי, וזיר אל-חריבייה אל-אסבק** (מלחמת שלוש השנים 1968-1970, זיכרונותיו של פריק-אוול מוחמד פאוזי), דאר אל-מוסתקבל אל-ערבי, קהיר 1984 עמ' 190-199 הוא מציין, כי כבר "בפגישה שלי עם הנשיא נאצר, שהתקיימה ב-11 ביוני 1967, היה הנשיא משוכנע, שכל מה שנלקח בכוח, יוחזר בכוח. לכוח זה – הוא אמר – נחוצים נשק חדיש ומתוחכם וכן אימונים מפרכים ואינטנסיביים לחיילים. לשם כך – הדגיש נאצר – עלינו להדק את הקשרים עם ברית-המועצות ולתת למנהיגיה את התחושה שהם שותפים לתבוסה. זאת כדי שישאו עימנו בנטל בנייתם מחדש של הכוחות המזוינים על יסודות מדעיים טהורים ומשמעת כבדה. נאצר הוסיף כי הוא מעריך שהכוחות המזוינים יזדקקו לפרק זמן של שלוש שנים עד שיגיעו ליכולת המאפשרת להם להיכנס למלחמת שחרור". ראו גם מוסטפא כבהא, **הרב אל-אסתנואף**, מלחמת ההתשה בראי המקורות המצריים, אוניברסיטת תל-אביב, 1995, עמ' 36.
8. **שם**, עמ' 200.
9. לפי הייכל, **הדרך לרמדאן**, עמ' 50 (הוצאת COLLINS), 1977, יש לזקוף את תוכניות השיקום, ההצטיידות והאימונים של הצבא המצרי לזכותו של המרשל הסובייטי זחרוב, שהגיע למצרים עם פודגורני מייד עם תום מלחמת ששת הימים והציע לבנות את הצבא המצרי מחדש.
10. **שם**, עמ' 155. תוכנית ההתקפה של שר המלחמה פאוזי עסקה – על-פי המקור – רק בכיבוש השטח שעד למעברים.
11. **מלחמת שלוש השנים**, עמ' 201. ראו גם דן שיפטן, **התשה**, מערכות, תל-אביב, 1989, עמ' 65. במקור "אל-חטה 200" ולא "גרניט 1" כמו שמציין הייכל. "עמלייה 200" מוכרת לנו כתוכנית האופרטיבית להגנה שהייתה תקפה גם ב-1973.
12. **שם**, עמ' 190, 199.
13. **התשה**, עמ' 67.
14. מלחמת שלוש השנים, עמ' 230-231.
15. **שם**, עמ' 301.
16. **שם**, עמ' 210. חוקרים רבים הביעו זלזול רב בדבריו של פאוזי וטענו כי תוכניתו לא הייתה מעשית. ההיסטוריון הצבאי המצרי גמאל חמאד, מחברו למועצת ההפיקה של נאצר ולאחר מכן גנרל ונספח בדמשק, אומר ש"פאוזי שיחרר את סיני על הנייר" והטיל ספק ביכולתו של הצבא המצרי דאו להתחיל בשלב השחרור. ראו גם **הרב אל-אסתנואף**, עמ' 137.
17. **שם**, עמ' 211.
18. במאמר שהתפרסם בביטאון הרוסי **נוביה וורמיה** (הזמן החדש) תחת הכותרת "הרוסים תיכננו את יום הכיפורים" (המאמר צוטט **במחנה** מה-3 במאי 1989, עמ' 53) נטען כי מומחים סובייטים הם שהכינו את הגרסה הראשונה של "גרניט" – תוכנית ההתקפה המצרית. הם עבדו עליה במשותף עם מספר מצומצם ביותר של קצינים מצרים. במהלך הדיונים על גרסאותיו השונות התגלו חילוקי דעות בדבר סיכויי המבצע.
19. **הדרך לרמדאן**, עמ' 155.
20. **שם**, "תחריר 3" בדצמבר 1969 היה תרגיל משולב עם כוחות.
21. **מלחמת שלוש השנים**, עמ' 365.
22. **שם**, עמ' 366.
23. על המתווה המפורט של התרגיל על כל שלביו ראו: **שם**, עמ' 369-374.
24. בספרו **התשה**, עמ' 78-95, עוסק המחבר דן שיפטן בסוגיה האם אכן הייתה התוכנית בת ביצוע. אין זה מענייני להיכנס לזוויכוח. לי ברור שהתוכנית שימשה בסיס איתן לתוכניות ההתקפה שבאו בעקבותיה. התוכנית גם שימשה בסיס לתרגילים במכללת נאצר. במהלך המלחמה תפסו חיילי צה"ל מפה עם מתווה התרגיל, שבו חוצים הכוחות המצריים את קו הגבול הבינלאומי בדרכם לתוך שטחי ישראל.
25. במהלך תקופתו של צאדק התקיימו תרגילי "תחריר" נוספים, ובהם "תחריר 23" בדצמבר 1971 ו"תחריר 24" במארס 1972 – שניהם תרגילים עם גייסות. על-פי מחמוד ריאד בספרו "מוזכרות" (זיכרונות) ועל-פי העיתון הירדני א-דוסתור מה-1 בנובמבר 1981 התנהלו התרגילים בשנים 1969-1971 כתרגילי מפקדות דו-צדדיים, כשהיועצים הסובייטים מגלמים את הצד הישראלי.
26. **הדרך לרמדאן**, עמ' 135.
27. תחושותיו אלה של צאדק – ואולי גם של קודמיו – הוקרנו והשפיעו על הסייגים ועל המגבלות, שרק הסרתן אמורה הייתה לאפשר את יציאתו של הצבא המצרי להתקפה. סייגים אלה חילחלו אל המודיעין הישראלי, וזה גיבשם לקונספציה – אותה קונספציה שמנעה מתן התרעה מספקת לצה"ל באוקטובר 1973.
28. במסמכי השלל נמצא ה-14 בינואר כתאריך המוגדר המוקדם ביותר של תוכנית האב המיוחדת למתקפה. ראו: אבי שי, "מצרים לקראת מלחמת יום הכיפורים – מטרות המלחמה ותוכנית ההתקפה", **מערכות** 250, יולי 1976, עמ' 35.
29. עבד אל-עיאני אל-גמסי, מושיר, **מוזכרות אל-גמסי, הרב אוקטובר 1973**, פאריז 1990, עמ' 200.
30. **שם**, עמ' 206. על-פי דברים שאמר גמסי בסימפוזיון בינלאומי על מלחמת יום הכיפורים, שהתקיים באוניברסיטת קהיר ב-1975.
31. **שם**, עמ' 207-208.
32. ראו את תוכניתו של פאוזי שהוזכרה לעיל.
33. **גמסי**, עמ' 201.
34. בכתבה "כך הטעינו את המודיעין הישראלי", **מעריב**, 8 באוקטובר 1989 (תורגם על-ידי שפי גבאי מתוך השבועון המצרי **אוקטובר**) טוען גמסי, כי מחקרים צבאיים, שערכו המצרים לפני המלחמה, העלו כי 85 אלף חיילים מצרים עלולים להיהרג במהלך השלבים הראשונים של הצליחה.
35. **גמסי**, עמ' 201.
36. **שם**, עמ' 202.
37. למיטב ידיעתי בוצע התרגיל הראשון, "תחריר 2", רק באפריל 1969. קודם לכן היו אלה רק תרגולי מטות.
38. פריק סעד א-דין א-שאזלי, **חציית התעלה**, מערכות, תל-אביב, 1987, עמ' 11-12.
39. **שם**, עמ' 12-16.
40. לפי שאזלי זו הקונספציה המצרית, שרק לפיה ניתן יהיה לבצע את האופציה הצבאית. ראו גם **מלחמת יום הכיפורים ביני הערבים**, עמ' 27.
41. **שם**, עמ' 17. תרגילי "תחריר" נערכו גם בשנה שלפני המלחמה, ובהם "תחריר 27" בנובמבר 1972 ו"תחריר 35" במאי-יוני 1973.
42. **שם**, עמ' 17-19.
43. **שם**, עמ' 19.

44. תוכנית כזו מזכירה בהיקפה תרגילים ותוכניות מבית האולפנה הסובייטי. ראוי לציין כי השפעתם של היועצים הסובייטים הגיעה באותה תקופה לשיאה. כמו כן הושלמה באותה עת מלאכת תרגומו של החומר התורתי הסובייטי לצורכי האקדמיות הצבאיות. יעדים ומדדים משדה הקרב האירופי השפיעו לא מעט על הלך המחשבה, בעיקר זה הצבאי, של קצינים מצרים בכירים (על-פי אחד המקורות כ-8,000) שקבוצות אחדות מהם השתלמו בברית-המועצות לפני המלחמה.
45. חוץ מספרו של שאולי אין בידנו מקור אחר המתאר את הדיונים הפנימיים במטכ"ל המצרי באותה תקופה.
46. עדות להכנות המצריות להגיע לקו המעברים ניתן למצוא בפרסום "השתלטויות על מעברים הרריים ותפיסתם בשעת פעולת התקפה של ארמייה 3". **מסמך שלל מצרים 1/471(8)**. הפרסום הוכן בינואר 1972 לקראת כנס של מפקדי החטיבות בדיוויזיה 19.
47. כך גם על-פי **הייכל**, עמ' 155. **גמסי** בזיכרונותיו (עמ' 212) קורא לאותה תוכנית בשם "בדר". שם זה אומץ מאוחר יותר כשמה של המלחמה.
48. **חציית התעלה**, עמ' 20.
49. **שם**, עמ' 21-20.
50. **גמסי**, עמ' 212. בסדר הכוחות המצרי לא מוכרת ארמייה שלישית. נראה שגם במידע זה ממשיך גמסי בהונואה או שהוא מפגין התחשבות בצורכי ביטחון השדה של מצרים.
51. גמסי מצביע על העומק התורתי המקובל של ראשי גשר ולא על העומק המצומצם שלפיו פעלו המצרים.
52. כך במקור. גמסי משתמש במושג שחוזר אחר כך גם בחומר השלל ולא במושג "העצירה האופרטיבית" – מושג שהעלו המצרים מתוך החומר התורתי רק אחרי המלחמה ושאוּמץ משום מה על-ידי החוקרים וכותבי "ההיסטוריה הרשמית" של ישראל.
53. **גמסי**, עמ' 216.
57. **גמסי**, עמ' 233.
58. **שם**, עמ' 235-236. שאולי מציין בספרו צליחת התעלה (עמ' 23), כי איסמעיל עלי הודיע לו כי אביב 1973, כלומר שישה חודשים מאוחר יותר, הוא מועד אפשרי למלחמה.
59. **צליחת התעלה**, עמ' 23. החלוקה לסוגים וקביעת לוחות הזמנים של התקפות-הנגד מזכירה את המקובל בתורת הלחימה הסובייטית, שאומצה על-ידי המצרים.
60. **שם**. המצרים העריכו כי תיתכן הקדמה של התקפת-הנגד העיקרית, אם צה"ל יקבל התרעה מוקדמת על פרוץ המלחמה.
61. ראו **מסמך שלל מצרים 766/4**, הוראות הרמטכ"ל המצרי ביחס לדיוויזיית חי"ר בצליחת מכשול מים – הוראה 41. במקור מה-20 במארכס 1973. כמו כן ראו את מאמרי "מהוראה 41" לתחריר 41 – מתורת הלחימה המצרית – למלחמה, **מערכות** 332, ספטמבר-אוקטובר 1993, עמ' 46-53. חלקים מהמסמך המקורי מתפרסמים בספרו של שאולי, **חציית התעלה**, עמ' 24.
62. התגבור נלקח מכוחות עתודה ומכוחות הדרג השני. פירוט ההכנות והתוכניות בנושאי הנ"ט מובא במאמרי "הנ"ט כמענה – תכנון הפעלת האמצעים נ"ט על-ידי המצרים במלחמת יום הכיפורים", **מערכות** 346, פברואר 1996, עמ' 6-10.
63. בסופו של דבר לא בוצעה הנחתה בהיקף משמעותי של כוחות קומנדו מצריים בעומק שטחנו בחזית התעלה. נראה שהיא בוטלה בשלבים מאוחרים, כשהוחלט לצמצם את עומק ההתקדמות.
64. הצמצום הוא אחת הדוגמאות לשינוי מדדים תורתיים והתאמתם לצורכי המצרים בחזית התעלה.
65. **חציית התעלה**, עמ' 24.
66. **שם**, עמ' 25.
67. **שם**, עמ' 25-26. לתוכנית כפי שהיא מופיעה בספר יש תימוכין מלאים בהוראת הרמטכ"ל מס' 41. מסמך שלל מצרים 4/766, העוסק בפירוט מהלכי הצליחה.
68. חטיבת הטנקים המתגברת הייתה חטיבת טנקים עצמאית או חטיבה מתוך דיוויזיות הדרג השני הממוכנות ואפילו מתוך דיוויזיית השריון מס' 21. רק הדיוויזיה המשורינת מס' 4 נשארה – על שלוש חטיבותיה – בגדה המערבית.
69. אין בתוכנית כל תכנון להנחתת כוחות משמעותיים בעומק החזית, דוגמת אזורי המעברים ההרריים.
70. כך בספר. במסמכים מוכרת הפקודה כ"גרניט 2 משופרת".
71. **חציית התעלה**, עמ' 27-28.
72. **שם**, עמ' 12.
73. הוויכוח בדר"ה "הכוונה האמיתית" מתנהל גם בקרב המצרים. **גמסי** בזיכרונותיו (עמ' 387) כותב כי "האמת שעליה יכול אני להעיד הייתה שהתכנון למלחמה מעולם לא הצטמצם להשתלטות על קו בר-לב כיעד סופי. התכנון התכוון להשיג מטרה צבאית אסטרטגית – הגעה לקו המעברים והשתלטות עליהם כיעד סופי". לדעתי, התייחסותו המאוחרת של גמסי נועדה להיות מענה לשאולי.
74. **מצרים לקראת מלחמת יום הכיפורים**, עמ' 21-22.
75. **שם**, עמ' 22.
76. עומק המשימה קטן מהעומק המקובל בתורת הלחימה. עומק זה הותאם ליכולות ולצרכים של צבא מצרים, כפי שהשתמעו ממטרת המלחמה, ואמור היה להציב את הגייסות בציר החת"ם הישראלי.
77. ממסמכי שלל ניתן להבין כי שלב זה תוכנן להימשך יומיים.
78. התוכנית להנחתה מסיבית של כוחות קומנדו בפתחי המעברים בוטלה זמן מה לפני ה-6 באוקטובר – כנראה במסגרת ההחלטה לצמצם את יעדי המלחמה.
79. למיטב ידיעתי לא נעשה שימוש מצרי במונח זה. העצירה היחידה המוזכרת היא "העצירה הטקטית" (**מסמך שלל מצרים 11/116**, "הוראות הלוחמה האלקטרונית / מפקדת ארמייה 3"). מונח תורתי זה, שבו השתמשו פרשנים מצרים מאוחרים, אומץ על-ידי חוקרים ישראלים, שהשתמשו בו כדי להסביר – בדיעבד – את משמעות ההמתנה של המצרים ומדוע לא פותחה המתקפה המשורינת, שעליה הצביעו בדרכי הפעולה שלהם לפני המלחמה ובמהלכה.
80. הסימוכין לתכנונו של שלב זה מופיעים במספר מועט של מסמכי שלל ושל מפות מצריות. אלה הוצאו כולם לפני סוף ינואר 1973. במסמכים מאוחרים יותר אין פירוט של השלב, אלא אזכור בלבד. חוקרים ייחסו חסר זה לדוקטרינה הסובייטית, הגורסת תכנון בפירוט מקסימלי של המשימה הישירה ותכנון כללי בלבד של המשימה שלאחר מכן, תוך ציון היעדים והכיוון של המשך ההתקפה.
81. **מהוראה 41 לתחריר 41**, עמ' 48-49.
82. אלי זעירא, **מלחמת יום הכיפורים – מיתוס מול מציאות**, ידיעות אחרונות, תל-אביב, 1993, עמ' 68-69.
83. **מהוראה 41 לתחריר 41**, עמ' 49, 53.

